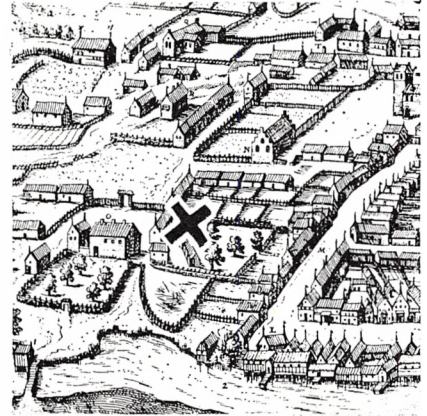

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1975
FORFATTER:	Vivi Jensen
TITEL:	Byens grave
KORT RESUME:	Rester af voldgrav i Kolding fra 1500-tallet

*Udsnit af Kolding-prospektet.
Det indlagte kryds
placerer udgravningen.
Den kamgavlede bygning er
dronning Dorotheas skole.*

Byens grave

af arkæologistuderende Vivi Jensen

De tidligste afbildninger af danske byer finder vi i de såkaldte Rantzauske prospekter, gengivet i »Theatrum Urbium«. Manden bag dette værk var Georg Braun, eller Braunius, som han foretrak at kalde sig. Udgivelsen fandt sted i Köln 1587, og det antages, at de skitser, efter hvilke stikene er udarbejdet, er blevet til i årene umiddelbart før.

Naturligt nok har disse stik spillet en stor rolle for udforskningen af vore byers struktur og udseende ved overgangen mellem middelalderen og nyere tid, og det er ikke forbavsende, at man af og til har ladet sig påvirke af dem, når man søgte at drage slutninger om tidligere tiders forhold. At man imidlertid skal være mere end forsigtig med umiddelbart at godtage Braunius' tilsyneladende så nøgterne fremstillinger, vil følgende eksempel vise.

Under sidste sommers udgravning midt i Kolding by stødte vi blandt andre spændende ting også på en nærved 9 meter bred, tørvefyldt nedgravning i det lyse undergrundssand; tydeligt en kunstigt anlagt grav. Fundet kom ikke ganske bag på os. I Ribe-årbogen står der under året 1313 anført, at kong Erik Menved efter at have nedkæmpet de nørrejyske bønders oprør blandt andre straffeforanstaltninger også gennemtvang en befæstning af

Kolding by. Årbogen bringer ingen detaljer, men det er rimeligt at tænke sig, at det kan have drejet sig om voldgrav og palisadeværk.

Var det mon Erik Menveds, eller rettere de tvangsudskrevne bønders, anlæg, vi havde fundet? Vi vidste, at man ved forskellige lejligheder tidligere var stødt på sænkninger i undergrunden, og at man da, uden at have haft mulighed for at foretage egentlige arkæologiske undersøgelser, naturligt nok havde antaget, at man her stod over for spor af den middelalderlige befæstning.

Faktisk var det ét af formålene med sidste års undersøgelse at få lidt hold på denne fritsvævende voldgrav. Her var den altså, og trods store problemer med indsvivende vand lykkedes det da også at gøre tilstrækkeligt mange og tilstrækkeligt karakteristiske fund til, at alderen med rimelighed kunne fastslås.

Lad det straks siges, at intet tyder på, at vort fund er identisk med kong Eriks tvangsanlæg. Faktisk skal vi næsten 300 år op i tiden, til perioden omkring år 1600, for at få placeret den grav, der aftegnede sig i sidste sommers profilvægge. Dermed kan det absolut ikke udelukkes, at Erik Menveds anlæg kan have været en voldgrav, og den kan udmærket have haft samme forløb som den, vi nu kender brud-

stykker af. Blot én tilbunds gående oprensning eller uddybning vil have fjernet ethvert spor af det oprindelige anlæg, og vi må nødvendigvis antage mange sådanne. I fredstid har voldgraven været en fristende renovationsmulighed for de nærliggende huse, og det stillestående vand har ikke viderebesørget det mangeartede affald. Optrækkende krige har derfor nødvendiggjort oprensninger, og det er i virkeligheden højst tvivlsomt, om det overhovedet vil være muligt at finde spor af Koldings middelalderlige befæstning.

Voldgravsaffaldet, som vi fandt, og som altså må stamme fra den sidste uddybning og fra den afsluttende opfyldning, består hovedsagelig af skår, rester af køkkentøj såsom fade, stjærtpotter og jydepotter. Lertøj til husholdningsbrug må formodes at have ret kort levetid og er derfor velegnet til datering. Da vi her ganske mangler det i det seneste 1600-tal og 1700-tallet så populære hvidbegittede og broget dekorerede lertøj, kan vi med rimelighed slutte, at Koldingvoldgraven definitivt blev opgivet i første halvdel af 1600-årene; men heller ikke før. Spørgsmålet er så, hvor længe tilfyldningsprocessen har varet, eller — sagt på en anden måde — hvornår den sidste uddybning fandt sted. Her kommer andre fund

til hjælp, for eksempel nogle stumper af ovnkakler, der må have været i brug i begyndelsen af 1500-tallet, og som vel i hvert fald er havnet i voldgraven inden for dette århundrede.

Selvom det ikke kan bevises, er det rimelig at tænke sig arbejdet udført i forbindelse med en overhængende krigstrussel. Sådanne kunne let opstå i Kolding, der lå på en strategisk udsat post. Kolding å danner grænsen mellem Nørrejylland og hertugdømmerne, og Koldinghus var – foruden i lange perioder at være kongefamiliens hjem – én af rigets vigtigste fæstninger. Situationer, hvor indre uro truede styret eller ydre fjender riget, måtte medføre forsvarsforanstaltninger i Kolding fremfor andre jyske byer.

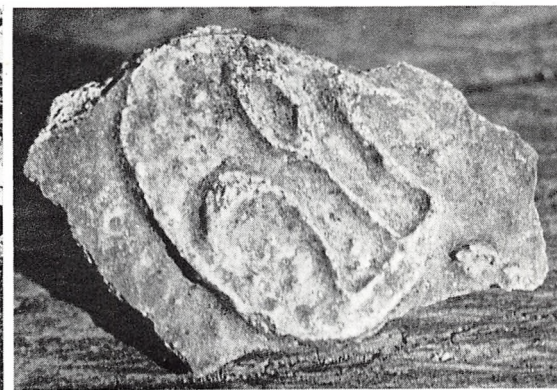
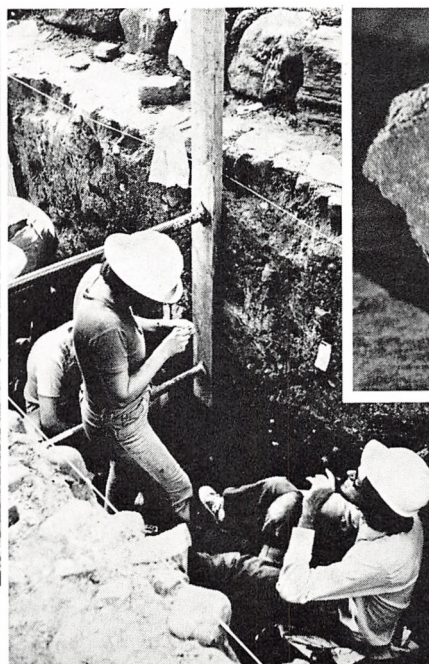
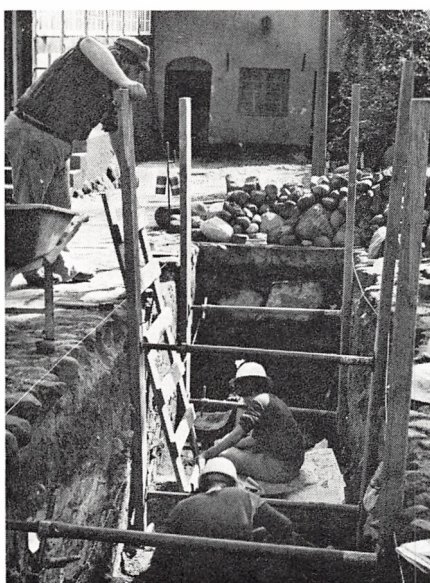
1500-årenes svenskekrige udspillede sig i overvejende grad øst for Øresund og har næppe kunnet skabe særlig nervøsitet i Kolding. Langt alvorligere var Grevens Fejde i årene 1533–36 – den krig, der endte med Kristian 3.'s endelige sejr over den fængslede Kristian 2.'s tilhængere. Mod oprørske, men slet bevaenede bønder ville en *vold-*

grav, måske med tilhørende palisadeværk, udgøre en reel forhindring. Selv om det ud fra fundene må synes ret tidligt (ovnkaklerne har i så fald ikke haft mange vintersæsoner bag sig, da de endte i graven), er det fristende at sætte uddybningen i forbindelse med den panik, der må have grebet borgerne og lensmanden på Koldinghus, da rygter om skipper Clements bondehære i sommeren 1534 nåede sydpå. Den kendsgerning, at den senere Kristian 3. i sensommeren samme år for en tid op slog sit hovedkvarter i Kolding, understreger stedets specielle betydning.

Først næsten et århundrede senere, i 1626, foreligger en lige så truende situation, nemlig da *Wallensteins tropper* efter Kristian 4.'s nederlag ved Lutter am Barenberg drog op i *Jylland*, som derefter holdtes besat i tre år. Det er imidlertid svært at forestille sig, at man så sent som i 1620'erne skulle have tillagt et anlæg af Koldinggravens dimensioner nogen væsentlig forsvarsmæssig betydning. Netop Trediveårskrigen betød en voldsom udvikling i feltartilleriet, og en

eventuel belejrer kunne blot have stillet sine kanoner op på højdedragene vest for Kolding og derfra have rettet sit angreb mod byen, ganske uanfægtet af sølle ni meter klart vand.

Endelig behøver en oprensning jo ikke nødvendigvis at have noget at gøre med krig og ufred. Måske brød den foretagssomme enkedronning Dorothea, der residerede på Koldinghus

Billederne viser stadier i udgravningen 1975 i Turistforeningens gård. Herover er vist et skår med tydelig dekoration.

Er det den franske lilje – eller hvad?

Foto: Mogens Hansen.

fra 1559 til sin død i 1571, sig simpelthen ikke om udsigten til den halvt tilgroede voldgrav fra sine vinduer. Eller måske syntes den rige og mægtige Kaspar Markdaner, der var lensmand på Koldinghus i årene omkring 1600, ikke om lugten fra den slimede kanal. Frugtesløse spekulationer, der blot anføres for at vise, hvor vanskeligt det kan være at forbinde arkæologiske fund og lokaliteter med en bestemt historisk situation, hvor det ikke direkte kan aflæses af de skriftlige kilder.

Men det Rantzauske prospekt da, hvor kommer det ind i denne sammenhæng? Jo, når man forsøger at rekonstruere en byhistorisk situation, vil man naturligvis først og fremmest undersøge, om der eksisterer samtidige billeder af byen, og gør

der det, er man tilbøjelig til at standse her. Vi er så vant til fotografier, der sjældent lyver, og til målebordsblade, der er korrekte på millimeteren, at vi let kommer til at overføre vor tillid på tidligere tiders kort, specielt når de er så detaljerede og nydeligt udført som Braunius'.

Ser vi nærmere på Koldingprospektet, viser det sig imidlertid, at voldgraven mangler. Der, hvor den skulle være, er der haver, ja endog huse. Ikke mindste antydning af, at den har været der. Over for dette klare vidnesbyrd stiller vi vore usle rester af kakkellovne og køkkentøj, men heldigvis støttes de af historiske dokumenter. Vi ved således, at der i 1584, tre år før Braunius' værk udkom, fandtes et hus, der lå »med gavlen mod byens grave«, og i 1604 omtales et stykke

jord »beliggende ved Provstegården og vesten for byens grave«.

Vi må altså konkludere, at enhver anvendelse af Braunius, og såmænd også senere bykort, må finde sted med stor forsigtighed. Der må hele tiden »krydsrevideres« med materiale hentet andetstedsfra, og dette må igen anvendes med omtanke og sund skepsis. Dermed være ikke sagt, at vore gamle bykort er værdiløse. Så langtfra. De er sammen med de skriftlige kilder, de få endnu eksisterende bygninger og gadeforløb og ikke mindst sammen med køkkenaffald og aftegninger i jordlag vigtige kilder til vore byers udviklingshistorie. Jo mere mangearterede kilderne er, jo sikrere bliver billedet, vi kan tegne.

The advertisement features three beer bottles of SLOTS PILSNER. The bottle on the left is the most prominent, showing a detailed label with a historical illustration of a building and the text '1872 * 1972', 'Koldinghus før 1808', and 'SLOTS PILSNER'. A smaller label on its neck reads: '28 Motiver af 1808 - 1972 (og smagt) af 1808'. The bottle in the background has a label that says 'Det gamle Koldinghus - Højbjergsgade 11808' and 'SLOTS PILSNER'. The bottle on the right is partially visible, with a label that reads: 'Tegningen på etiketten er kun et af 28 motiver, der skildrer Kolding bys og omegns historie. - Har de set (og smagt) de andre?'. In the center, bold text reads: '- der er endnu flere motiver til at drikke SLOTS'.